

УДК 746.3(410+477)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/80-1-13>

Ольга ДЕНИСЮК,

orcid.org/0000-0002-8196-8608

кандидат мистецтвознавства,

доцент кафедри теорії та історії мистецтва

Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури

(Київ, Україна) *olyadenysiuk@gmail.com*

Олександра РИЖОВА,

orcid.org/0000-0003-4542-0925

аспірантка кафедри теорії та історії мистецтва

Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури

(Київ, Україна) *oleksandra.ryzhova@gmail.com*

ІСТОРИОГРАФІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ВИШИВКИ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ ТА В УКРАЇНІ

Метою статті є розгляд історіографії дослідження історії вишивки у Великій Британії та в Україні, аналіз основних праць, присвячених цій темі. Увага зосереджена на студіях як українських, так і британських дослідників, які вивчали розвиток цього виду декоративного мистецтва впродовж XIX–XX ст. В українському контексті детально проаналізовано праці таких видатних мистецтвознавців, як Т. Кара-Васильєва, К. Сусак, Н. Стеф'юк та О. Нікорак, що висвітлюють вишивку як елемент національної культури. Вони наголошують на регіональних особливостях української вишивки, її історичних і технічних аспектах.

Водночас британська вишивка досліджується через призму праць таких авторів, як Дж. Едвардс та Б. Морріс, чії дослідження охоплюють широкий спектр питань, зокрема розвиток текстильного мистецтва у Вікторіанську епоху та вплив руху «Мистецтва та ремесла» на вишивальні техніки. Порівняльний аналіз демонструє, що мистецтво вишивки в Україні та Великій Британії, хоча й розвивалося в різних культурно-історичних умовах, має спільні риси у контексті взаємодії традиційних технік із сучасними художніми течіями.

У статті зроблено висновок про важливість вивчення української вишивки у міжнародному контексті, що сприяє кращому розумінню її місця у світовій культурній спадщині та мистецтві. Порівняльний аналіз праць про вишивальні традиції України та Великої Британії підкреслює необхідність дослідження цих культур у глобальному контексті. Вишивка виступає не тільки мистецьким феноменом, але й засобом комунікації між культурами. Проаналізовані у статті джерела спрямовані насамперед на створення передумов подальшого вивчення взаємозв'язків між традиційною та професійною українською вишивкою і європейським декоративним мистецтвом, зокрема мистецтвом Великої Британії. Водночас проведене дослідження не є вичерпним, а є лише спробою проаналізувати та окреслити основні мистецтвознавчі праці з історії вишивки.

Ключові слова: історія вишивки, текстиль, декоративно-прикладне мистецтво, історіографія, Україна, Велика Британія.

Olha DENYSIUK,

orcid.org/0000-0002-8196-8608

Associate Professor at the Department of Theory and History of Art

National Academy of Fine Art and Architecture

(Kyiv, Ukraine) *olyadenysiuk@gmail.com*

Oleksandra RYZHOVA,

orcid.org/0000-0003-4542-0925

Postgraduate student at the Department of Theory and History of Art

National Academy of Fine Art and Architecture

(Kyiv, Ukraine) *oleksandra.ryzhova@gmail.com*

HISTORIOGRAPHY OF THE STUDY OF THE HISTORY OF EMBROIDERY IN GREAT BRITAIN AND UKRAINE

The purpose of the article is to review the historiography of the study of the history of embroidery in Great Britain and Ukraine, to analyse the main works on this topic. The attention is focused on the studies of both Ukrainian and British

researchers who studied the development of this type of decorative art in the XIX and XX centuries. In the Ukrainian context, the works of such prominent art historians as T. Kara-Vasylijeva, K. Susak, N. Stefiuk, and O. Nikorak, who highlight embroidery as an element of national culture, are analysed in detail. They emphasise the regional peculiarities of Ukrainian embroidery, its historical and technical aspects.

At the same time, British embroidery is studied through the prism of the works of such authors as J. Edwards and B. Morris, whose research covers a wide range of issues, including the development of textile art in the Victorian era and the impact of the Arts and Crafts movement on embroidery techniques. The comparative analysis shows that the art of embroidery in Ukraine and the UK, although developed in different cultural and historical conditions, has common features in the context of the interaction of traditional techniques with modern artistic trends.

The article concludes that it is important to study Ukrainian embroidery in an international context, which contributes to a better understanding of its place in the world's cultural heritage and art. A comparative analysis of works on the embroidery traditions of Ukraine and Great Britain emphasizes the need to study these cultures in a global context. Embroidery is not only an artistic phenomenon but also a means of communication between cultures. The sources analyzed in this article are primarily aimed at creating the prerequisites for further study of the relationship between traditional and professional Ukrainian embroidery and European decorative art, in particular the art of Great Britain. At the same time, the study is not exhaustive, but is only an attempt to analyze and outline the main art historical works on the history of embroidery.

Key words: history of embroidery, textiles, decorative and applied arts, historiography, Ukraine, Great Britain.

Постановка проблеми. Текстиль та вишивка – це важливе надбання культурної і матеріальної спадщини будь-якого народу, яке є відображенням культуротворчих, соціальних та економічних процесів, що були характерними для того чи іншого історичного періоду. З часом формувалися і удосконалювалися основні етнічні та мистецькі характеристики вишивки, накопичувалася її багата історія.

Починаючи з XIX ст. етнографи, мистецтвознавці, художники досліджують історію та характеристики вишивки як особливого виду декоративного мистецтва. Бібліографія питання історії українського декоративно-прикладного мистецтва є доволі широкою. Але на сучасному етапі, коли українське мистецтвознавство поступово інтегрується у світовий контекст, важливо не тільки поглиблювати вивчення вітчизняних практик, але й порівнювати їх зі схожими процесами в інших національно-культурних середовищах. Ось чому важливо вивчати історію вишивки саме в загальносвітовому контексті.

З огляду на вищезазначене нами здійснена спроба джерелознавчого аналізу становлення мистецтва текстилю та вишивки в Україні та у Великій Британії. Це зумовлено тим, що революційні процеси у декоративному мистецтві від першої половини XIX ст. відбувалися саме в Англії завдяки бурхливому розвитку індустріальної революції та, як наслідок, появи руху «Мистецтва та ремесла». Праці мистецтвознавців із Великої Британії є необхідним підґрунтям для проведення порівняльного дослідження, а тому вкрай важливі їх вивчення та систематизація.

Актуальність дослідження. Аналіз праць зі становлення мистецтва текстилю та вишивки в Україні та у Великій Британії є актуальним з точки зору включення вітчизняної історії розвитку вишивки в загальносвітовий контекст.

Аналіз попередніх досліджень. Історіографічна база вивчення історії та теорії вишивки є досить обмеженою. Праці художників та мистецтвознавців не дають вичерпного уявлення щодо історіографічної та джерельної бази вишивки як виду декоративного мистецтва. Окреслені у статті джерела були спрямовані насамперед на подальше вивчення взаємозв'язків між традиційною та професійною українською вишивкою і європейським декоративним мистецтвом, зокрема мистецтвом Великої Британії. Звернення до мистецтва текстилю та вишивки саме Великої Британії не є випадковим, адже саме в Англії з'явився і розвивався художній рух «Мистецтво та ремесла». Цей рух вплинув на подальший розвиток декоративно-прикладного мистецтва в багатьох країнах Європи, у тому числі в Україні.

Серед українських дослідників виокремимо, насамперед, праці Т. Кара-Васильєвої, в яких подається інформація про роботи вітчизняних авторів, які вивчали особливості вишивки певних регіонів України.

У підручнику «Українська народна вишивка» К. Сусак та Н. Стеф'юк надали перелік відомих етнографів та мистецтвознавців, які були піонерами у вивченні та систематизації народної творчості (Сусак, Стеф'юк, 2006).

Історіографія гуцульської вишивки доволі докладно висвітлені у працях мистецтвознавиці, члена-кореспондента НАНУ (Національна академія наук України) О. Нікорак, зокрема в її статті «Історіографія та джерела дослідження гуцульської вишивки» (Нікорак, 2010).

Серед англійських історіографічних робіт виділяється праця Дж. Едвардса «Перелік англійської літератури про вишивку 1840–1940 рр.» (Edwards, 1976). У ній автор приводить класифікацію джерел за століття та надає їх докладний опис.

Значимо також, що в багатьох роботах, які висвітлюють історію вишивки або окремі її техніки та стилі, також міститься історіографічна інформація. Наприклад, в праці Р. Деснойерс «Картинна вишивка в Англії: критична історія малювання голкою та берлінської роботи» детально описані роботи авторів XIX та XX ст., які стосуються не лише практик копіювання, але і пізніших вишивальних технік, а також еволюції ставлення до вишивки як суто жіночої праці (Desnoyers, 2012).

«Вікторіанська вишивка» – ще одна авторитетна в мистецтвознавчих колах Великої Британії праця Б. Морріс, яка містить колекцію вікторіанської вишивки та доповнена посиланнями на вікторіанську періодику та книги (Morris B., 1962).

Мета статті – розглянути історіографію дослідження історії вишивки у Великій Британії та в Україні, охарактеризувати основні праці, присвячені даній темі.

Виклад основного матеріалу. Історіографію вишивки можна вважати досить багатою і різноманітною, що дозволяє вибудувати певну картину змін, найрадикальніші з яких відбулися починаючи з XIX ст.

Перша книга з історії вишивки була опублікована у Великій Британії в 1841 р. Вона називалася «Мистецтво рукоділля» і була видана під редакцією Мері Маргарет Егертон, графині Вілтон, авторкою є Елізабет Стоун. Це була перша з вісімнадцяти книг, які вона згодом написала. Книга складається із 25 розділів, що охоплюють рукоділля первісного суспільства, витончені шати та предмети побуту єгиптян, які були вишиті різнокольоровою вовною, шовком і золотою ниткою, рукодільні роботи давніх греків та римлян, вишиті монастирські ризи. Авторка наголошує на винятковій ролі жінки у підтримці добробуту аристократичної садиби, описуючи всі ті вміння та навички, які вона повинна була мати в ті часи. Вміння вишивати було зумовлене необхідністю шити та прикрашати одяг, вишивати ті речі, які слугували оздобленню помешкань. Авторка дуже детально пояснює історію появи гобеленів та описує орнаменти, які властиві різним народам. Книга завершується характеристикою сучасного рукоділля, під яким мається на увазі, насамперед, берлінська робота та картини голкою Мері Лінвуд (Stone, 1841).

Елізабет Стоун характеризувала себе як «скромного і працюючого першопрохідця» в галузі історії вишивки. Наприкінці книги вона написала: «Я вважаю, що це перша історія рукоділля, коли-небудь опублікована. Я не зустрічала жодної іншої; я не чула про жодну іншу; і я зазнала великих труднощів у здобутті матеріалу

для цього. Я не шкодувала праці, зусиль, досліджень, я перебрала багато сотень томів, щоб знайти бодай рядок, придатний для моєї мети: іноді мені вдавалося досягти цього незначного успіху, частіше ні». Дійсно, кожний розділ супроводжується цитатами із різних літературних творів, підручників з історії, що засвідчує її велику, ретельну працю. «Мистецтво рукоділля» мало декілька видань, а в 1847 р. не змінюючи формату було поєднано з книгою схем в'язання, плетіння сітки, в'язання гачком та вишивання під назвою «Ілюстрована книга рукоділля» (Edwards, 1976: 4).

Видавці вже мали досвід публікації книги, в якій історична та практична інформація гармонійно уживались. Це була «Ручна книга рукоділля» Ф. Ламберт, яка з 1842 р. витримала три видання і була дуже популярною серед покупців. Ідея авторки полягала в тому, що якщо до опису різних технік вишивання додати короткий історичний нарис, то книга стане цікавішою, ніж просто посібник з інструкціями та схемами (Lambert, 1842). Через два роки після «Ручної книги з рукоділля» Ф. Ламберт опублікувала свою працю про церковну вишивку. Авторка розглядає історію церковної вишивки із часів запровадження християнства в Британії, продовжує її англосаксонським, романським і готичним періодами, завершуючи часами розпаду монастирів і Реформації. Відродження інтересу до церковних архітектури та оздоблення спонукало авторку до написання цієї книги (Lambert, 1844).

У 1867 р. побачила світ книга «Церковне рукоділля давнє і сучасне» Анастасії Долбі, ще один ґрунтовний твір про церковну вишивку (Dolby, 1867). Наступного року вона ж видала «Церковне вбрання, його походження, використання та орнамент». Ще через кілька років А. Долбі стає однією із засновників, суперінтенданткою та інструкторкою Королівської школи рукоділля у Лондоні (Edwards, 1976: 10).

«Словник рукоділля», виданий у 1882 р. у Лондоні Софією Ф. Е. Колфілд і Бланш К. Савард став першим загальним довідником з вишивки. «Словник рукоділля» було перевидано у 1903 р. Книжка тепер мала понад 1200 ілюстрацій, а також низку кольорових зображень. Найбільш цікавими є зображення різноманітних мережив, рельєфно відтворені білим кольором на кольоровому тлі. Саме тому авторки заявляють, що вони зберегли «всю делікатність і багатство справжнього мережива» (Edwards, 1976).

Важливим джерелом для дослідження стали книги художниць, як-от праці Мей Морріс. Саме вона була однією з провідних художниць руху «Мис-

тецтва та ремесла». Книга М. Морріс «Декоративне рукоділля» (1893 р.) стала теоретичним обґрунтуванням філософії авторки, що свідчить про її мистецьку самостійність (Лагутенко, Рижова, 2022). Художниця аналізує історію мистецтва вишивання починаючи з первісного суспільства. Вона відзначає значний вплив ранніх східних цивілізацій на вишивку, що був відображений у збережених історичних працях. Наступним іде опис грецького та римського мистецтва вишивання та порівняння класичної вишивки із середньовічною. За словами М. Морріс, вишиті речі були майже у кожному куточку середньовічної оселі, вони прикрашали та створювали загишок. Вона зазначає, що поряд із помпезністю завжди існували чудові ковдри та завіси, створені жінками на дозвіллі, вигадливі та прості з точки зору дизайну, але справді гарно кольоровані та вишиті з великим смаком. Підсумовуючи огляд історії розвитку мистецтва вишивки М. Морріс зазначає, що сучасність є вдалим часом для того, щоб мистецтво вишивки було підняте на найвищий рівень, який би відповідав тенденціям у розвитку декоративно-прикладного мистецтва ХІХ ст. (Morris M., 1893).

Із початком ХХ ст. вишивка перетворилася на засіб самоствердження та вияву індивідуальності мисткині. Жінки з'являються у мистецьких організаціях та спілках і починають обіймати авторитетні освітні та керівні посади. Саме вони стали найкращими представницями руху «Мистецтва та ремесла». Серед них Г. Крісті та Л. Песель. Грейс Крісті – письменниця, викладачка техніки вишивання та історії вишивки, яка написала чимало книг і статей із цієї тематики. Її основні роботи: «Вишивка та ткацтво гобеленів» (Christie, 1912); «Вишивка» (Christie, 1909); «Зразки та шви» (Christie, 1920); «Англійська середньовічна вишивка» (Christie, 1938). Останню із зазначених дослідники небезпідставно вважають найважливішою публікацією Г. Крісті з цієї теми. Вона до сьогодні широко використовується тими, хто цікавиться та досліджує середньовічні європейські форми вишивки (Edwards, 1976: 11).

Л. Песель, у свою чергу, була першопрохідцем у збиранні та аналізі давно втрачених або раніше не зафіксованих стібків. У 1910 році Музей Вікторії та Альберта (V&A) доручив їй створити серію зразків історичних англійських швів. Підсумком цього дослідження стали наступні публікації: «Stitches from Old English Embroidery» («Шви давньої англійської вишивки»); «Stitches in Eastern Embroideries» («Шви у східній вишивці») і «Stitches in Western Embroideries» («Шви в західній вишивці») (Edwards, 1976: 12).

Грунтовна, упорядкована за історичними періодами книга «Історія англійської світської вишивки» написана М. Журден у 1910 р. Ця праця є важливим джерелом у сфері світського декоративного мистецтва (Jourdain, 1910).

У цей же період почали з'являтися підручники для викладання ремесла у школах. Серед них підручник «Навчальне рукоділля» 1911 р. авторства Е. Макбет. Він здобув міжнародне визнання та широко вплинув на викладання рукоділля (Macbeth, 1911). У співавторстві із М. Спенс вона видала ще один підручник – «Шкільні та камінні ремесла» (Macbeth, 1930).

У 1915 році була опублікована праця Д. Дрю «Дизайн вишивки». За свідченням самої авторки це «посібник із принципів декоративного мистецтва у застосуванні до вишивки». У 1920 та 1922 роках Д. Дрю керувала курсом у Музеї Вікторії та Альберта для вчителів рукоділля, зокрема для тих, хто працював у сільських школах. Цей курс об'єднав у собі історію, дизайн і декоративну вишивку (Edwards, 1976: 15).

На етнографічну цінність вишивки у 1928 році звернули увагу Мері Антробус і Луїза Пріс, які підготували книгу «Рукоділля крізь віки». Авторки зазначили, що «вишивка має не лише естетичне та історичне, а й етнографічне значення» (Antrobus, Preese, 1928). Вони включили в книгу ілюстрації національного одягу, а до написання передмови до неї запросили відомого археолога А. Д. Б. Вейса (Edwards, 1976: 8).

Ребекка Кромптон у своїй праці «Сучасний дизайн у вишивці» (1936 р.), надає перевагу саме кольору та дизайну, вважаючи, що техніка вишивання є другорядною (Crompton, 1936). Ця книга вийшла у період, коли суперечки між прихильниками дизайну і технік тільки розгорталися (Edwards, 1976: 8).

Протягом наступних десятиліть книги про декоративно-прикладне мистецтво у Великій Британії і далі регулярно видавались, але ми звернемо увагу на працю, яка підірвала суспільну думку та стала знаковою в історіографії. Це «Підривний стібок: Вишивка і творення жіночності» Р. Паркер (Parker, 1984). На думку Р. Паркер, із розвитком суспільства вишивання стало майже виключно жіночою діяльністю, і протягом століть цей зв'язок був обопільно руйнівним: вишивання страждало від того, що його називали жіночою роботою, а жінки, у свою чергу, не могли позбутися стереотипного уявлення про їх обов'язкову причетність до процесу вишивання. Ця книга започаткувала інтерес до гендерної історії вишивання та зв'язку між фемінізмом та розвитком декоративного мистецтва.

Однак, починаючи з 1970-х рр. значно збільшилась кількість досліджень історії мистецтва у взаємозв'язку з гендерною та жіночою історією, що є результатом другої хвилі фемінізму. Однією із таких праць є «Вікторіанська вишивка» (1962) Барбари Джойс Морріс, англійської художниці та вченої у галузі мистецтва та ремесел. Книжка складається із опису та ілюстрацій домашньої і церковної вишивки починаючи з 1830-х аж до 1901 рр. Авторка вивчала рідкісні збережені зразки творів вишивальниць із Музею Вікторії та Альберта і доповнювала їх багатьма посиланнями на вікторіанську періодику та книги з викрійками. Книга Б. Морріс пропонує власні інтерпретації вишивок, які використовують методи соціальної історії, класовий та гендерний аналіз, наголошує на тому, що історія вишивки нероздільно пов'язана з іменами жінок, які її створили (Morris B., 1962).

Що стосується історії української вишивки, то можна безсумнівно констатувати, що Україна сьогодні переживає сплеск зацікавленості до неї з боку мистецтвознавців, художників, діячів культури. Ретельно вивчаються джерела, у яких містяться відомості про характер та особливості вишивки у різні історичні періоди. Згадки про вишивання предметів побуту можна знайти вже в XI ст., наприклад, із збірників князя Святослава Ярославовича, віднайти їх на фресках Софіївського собору у Києві. Гійом Левассер де Боплан та Павло Алеппський описали культуру, звичаї і побут українського народу в XVII ст., згадуючи про прикрашання побутових речей. Олександр Рігельман склав етнографічний опис жителів України та додав до нього зображення їх одягу. Щоденники Якова Марковича є важливим джерелом інформації для дослідників декоративного ремесла певних українських територій. Дмитро Пашенко – член комісії, який у 1779–1781 рр. здійснив статистично-топографічний опис території Північного Лівобережжя, склав «Опис Чернігівського намісництва», що містить відомості про соціально-економічне становище селян і козаків, в тому числі про розвинені на той час ремесла. Для розуміння особливостей текстилю та вишивки західних теренів України велике значення має тритомна етнографічна праця Якова Головацького «Народные песни Галицкой и Угорской Руси», опублікована у 1863–1878 рр. Етнографічні праці Івана Вагилевича створили фундамент наукового вивчення культури Гуцульщини (Купчинська, 2020).

Вищезазначені праці носили здебільшого довідковий характер та надавали інформацію стосовно вишивки переважно у загальному контексті властивих українцям ремесел. Тільки наприкінці XIX ст.

вишивка була визнана художнім явищем та почалося її систематизоване збирання і докладне вивчення. Беззаперечна роль у цьому процесі належить Олені Пчілці, популяризаторці народного мистецтва. Вона за підтримки брата М. Драгоманова працювала над збиранням візерунків для вишивки, які притаманні різним регіонам України. У 1876 р. О. Пчілка видає перше ґрунтовне зібрання української народної вишивки: «Український народний орнамент. Вишивки, тканини, писанки». Свою працю авторка представила на Паризькій Всесвітній виставці у 1878 р. Альбом містить три десятки таблиць, які об'єднують понад 300 зразків орнаментів, що впорядковані за певною системою. Книга цінна не лише наданими зразками, але і передмовою О. Пчілки, яка оцінила унікальність української вишивки як культурного національного феномену (Константи́нська, 2020).

Працюючи на Катеринославщині, дочка О. Пчілки – Ольга Косач-Кривинюк (молодша сестра Лесі Українки) збирала місцеві орнаменти народної вишивки, які склали альбом «Українські народні узорі з Київщини, Полтавщини й Катеринославщини. Випуск I. Вирізування й настилування» (Київ, 1928). Другий випуск альбому був надрукований у Канаді та переданий до музею Лесі Українки (Шудря, 2003:19).

«Український народний орнамент» О. Пчілки зацікавив етнографію і фольклористку Пелагею Яківну Литвинову-Бартош та спонукав до збирання зразків народної вишивки, що стало справою її життя на прийдешні 30 років. Дослідниця видала «Русские народные узоры, вып. 1: Малорусские узоры Черниговской и Полтавской губернии» (К., 1877), «Южно-русский народный орнамент, вып. 1: Черниговской губернии Глуховский уезд: Узоры, вышиванья, тканья и рисованья» (К., 1878, 2-ге вид., 1899); «Южно-русский народный орнамент, вып. 2: Черниговская губерния (уезды: Конотопский, Кролевецкий, Новгород-Северский и Стародубский)» (Х., 1902), «Сборник народных русских узоров для женских рукоделий» (К., 1879). Крім того, етнографічні праці П. Литвинової-Бартош публікували провідні часописи України та Європи. Цінність записів і малюнків П. Литвинової-Бартош для вивчення характерних особливостей орнаменту різних регіонів полягає в тому, що дослідниця завжди фіксувала місце, звідки походить орнамент, замальований нею. Збірки, підготовлені П. Литвиновою-Бартош, за своєю цінністю для науки не поступаються альбомам О. Пчілки. На той час ці праці були найдокладнішими (П'ятаченко, 2020).

Наприкінці XIX – на початку XX ст. український одяг та вишивку вивчали Павло Чубинський, Володимир Гнатюк, Володимир Шухевич, Дмитро Яворницький, Олександра Єфименко, Федір Вовк, Дмитро Зеленін, Віра Білецька та ін. Їхні праці стали фундаментом української школи етнографії (Купчинська, 2020).

У цей час з'являються також альбоми вишивок різних регіонів України.

Серед них «Зразки домашнього промислу селян на Русі», протягом 1880–1889 років у Галичині було видано 10 зошитів цього альбому. Вони були підготовані ученицями Школи рисунків і моделювання у Львові, під керівництвом Людвіга Вербицького, співзасновника і віце-президента Львівського міського промислового музею (Купчинська, 2020).

Альбом «Вишивки Всхідної Галичини» (1895), був підготовлений «Клубом русинок у Львові» – культурно-освітнім жіночим товариством, участь у якому брали Герміна Шухевич, Марія Білецька, Марія Грушевська та багато ін. Зразки вишивок, які увійшли до альбому, походять із різних повітів Східної Галичини (Купчинська, 2020).

Творчу спадщину самої П. Литвинової-Бартош вивчала Євгенія Спаська, видатна українська етнографиня, мистецтвознавця. Подорожі Західною Україною під час роботи в лікувальному загоні Всеросійського земського союзу захопили дослідницю, були стимулом для вивчення особливостей народної культури та декоративно-ужиткового мистецтва, зокрема вишивки і ткацтва. Результатом стало співавторство в роботі над книгою «Народне мистецтво Галичини й Буковини. Народное искусство Галиции и Буковины и Земской Союз в 1916–1917 г.г. войны» (1919). На основі опрацювання колекції кримської краєзнавці О. Петрової Є. Спаська проаналізувала характерні особливості орнаментального оздоблення кримськотатарської вишивки та провела порівняльний аналіз з традиційною українською вишивкою. Свої напрацювання дослідниця виклала у розвідці «Татарские вышивки Старо-Кримского района (по материалам А. М. Петровой)» (1926). У 1959 р. Є. Спаська опублікувала монографію «Українська вишивка», що містила узагальнюючі висновки щодо орнаментико-типологічного походження елементів вишивки різних регіонів України (Луговик, 2018).

Олена Кульчицька, перша в Галичині художниця з фаховою освітою, збрала численні зарисовки народного одягу кінця XIX – першої третини XX ст. із різних етнографічних регіонів Західної України та підготувала альбом «Народний одяг Західних областей УРСР» (1959). В альбом уві-

йшли 74 таблиці, 426 твори мистецтва у різних техніках: акварелі, графічні зарисовки гуашшю, пером та олівцем, лінорити (Купчинська, 2020).

Як ми бачимо, перші роботи з історії вишивки належали фахівцям-етнографам, які збирали зразки вишивок під час етнографічних експедицій. Пізніше до справи вивчення історії та особливостей українських вишивок доєдналися професійні мистецтвознавці. Результатом їх праці стала систематизація інформації, зібраної попередніми поколіннями дослідників, та її упорядкування.

Учениця О. Кульчицької, Софія Чехович, етнографиня, мистецтвознавця, художниця упродовж життя досліджувала та викладала українське прикладне мистецтво, якому вона присвятила більшість своїх друкованих праць. Це переважно вишивка, текстиль, традиційний одяг західних областей України (Купчинська, 2020).

Викладачка художнього текстилю та історії мистецтва у Львівській художньо-промисловій школі, Ірина Гургула, є авторкою статті «Видання українських вишивок з кінця XIX ст.», вміщеної у журнал «Нова хата» (1930), праці «Народне мистецтво західних областей України» (1966). Вона брала участь у підготовці таких публікацій: «Народні майстри» (1959), «Народний одяг західних областей України» (1959), «Українське народне мистецтво: Вбрання» (1961), «Нариси з історії українського декоративно-прикладного мистецтва» (1969) (Моздир, 1999).

Етнографиня Катерина Матейко є авторкою фундаментальних праць, присвячених українському декоративному мистецтву, зокрема: «Український народний одяг» (Матейко, 1977), «Український народний одяг: Етнографічний словник» (Матейко, 1996) та інших.

Значний внесок внесли науковці, які досліджували українську вишивку та текстиль з позицій сучасної мистецтвознавчої науки. Серед них – Раїса Захарчук-Чугай, доктор мистецтвознавства, професорка. Ця науковиця брала участь у виданні довідника «Народні художні промисли УРСР» (Народні художні, 1986) та навчальних посібників «Декоративно-прикладне мистецтво» (Антонович, 1992), «Українське народне декоративне мистецтво» (Захарчук-Чугай, 2012).

Цінними є роботи академіка Національної академії мистецтв України Т. Кара-Васильєвої, яка висвітлювала різноманітні проблеми генези і розвитку народної вишивки, гаптування та килимарства. Вона опублікувала ґрунтовні праці з теорії українського народного мистецтва, зокрема приділила значну увагу історії української вишивки: «Українська вишивка: Альбом» (Українська

вишивка, 1993), «Українська народна вишивка» (Кара-Васильєва, 1995), «Літургійне шитво України XVII–XVIII ст.: Іконографія, типологія, стилістика» (Кара-Васильєва, 1996), «Українська вишивка» (Кара-Васильєва, 2002) та інші.

Декоративне мистецтво періоду авангарду в Україні найбільш докладно представлено в альбомі З. Чегусової та Т. Кари-Васильєвої «Декоративне мистецтво України ХХ століття. У пошуках «великого стилю» (Кара-Васильєва, Чегусова, 2005). Зоя Чегусова, мистецтвознавиця, лауреатка Національної премії України імені Тараса Шевченка, є автором книги-альбому «Декоративне мистецтво України кінця ХХ століття. 200 імен» (Чегусова, 2002) та співавтором шістнадцяти колективних монографій, зокрема «Мистецтво України ХХ століття» (1998 р.), «Мистецтво України. 1991–2003» (Чегусова, 2003), «Людмила Жоголь. Чарівниця художнього текстилю» (Чегусова та ін., 2008 р.), тощо.

Мистецтвознавиця О. Ямборко працює в галузі художнього текстилю, вона підготувала наступні праці: «Модерне і традиційне у килимах Олени та Ольги Кульчицьких» (Ямборко, 2018а), «Українське промислове килимарство 1940–1980-х рр. у системі «народних художніх промислів»: між народним мистецтвом, художньою якістю та економічною доцільністю» (Ямборко, 2019). Авторка розглядає вплив мистецького чинника на явище національного відродження в Україні на початку ХХ ст. і формування «національного стилю» в роботах «Пошуки «національного стилю» як соціокультурне явище в українському суспільстві початку ХХ століття» (Ямборко, 2018b), «Історія «Руху мистецтва і ремесел»: соціокультурний контекст (Ямборко, 2017).

Орнаментальні особливості української народної творчості висвітлені в працях українського мистецтвознавця М. Селівачова, зокрема в «Лексиконі української орнаментики» (2005). Крім того, дослідник опублікував близько 700 дослідницьких і науково-популярних праць стосовно декоративного мистецтва та дизайну, серед них: «Народне мистецтво і сучасність» (1980), «Плодотворність взаємозбагачення. Сучасні міжетнічні взаємини в народній декоративній творчості» (Селівачов, 1984), «Художній текстиль: вишивання, ткацтво, килимарство» (Селівачов, 2011), тощо.

Вплив українського авангарду на вишивку початку ХХ ст. можна прослідкувати за працями М. Мудрак (Мудрак, 2006), А. Дубрівної (Дубрівна, 2017), Н. Янішевської (Янішевська, 2017). Формування мови мистецтва абстракції та авангарду під впливом особливостей народної орнаментики одним із перших вивчав Д. Горбачов (Горбачов, 2014).

Біографічні дані видатних українських жінок, що внесли значний внесок у розвиток декоративного мистецтва, особливо художнього текстилю, збирала Є. Шудря (Шудря, 2003).

Висновки. Проведене дослідження історіографії вишивки у Великій Британії та Україні демонструє, що текстильні мистецтва обох країн мають глибоке культурне коріння і вагомий вплив на національну ідентичність. Українські мистецтвознавці зробили значний внесок у систематизацію вітчизняних традицій вишивки, наголошуючи на регіональних особливостях і технічних аспектах цього мистецтва. Праці таких авторів, як Т. Кара-Васильєва та О. Нікорак, окреслили основні напрямки вивчення вишивки, заклавши основу для подальших досліджень.

Зі свого боку, британські дослідники зосередили увагу на впливі індустріальної революції та руху «Мистецтва і ремесла» на розвиток текстильного мистецтва. Вікторіанська епоха стала переломним моментом, коли вишивка набула нового значення як засіб соціального й культурного вираження. Праці Дж. Едвардса та Б. Морріс стали важливими у вивченні британської вишивки, сприяючи її популяризації на міжнародній арені.

Проведене дослідження є спробою підсумувати та проаналізувати основні наявні мистецтвознавчі праці з історії вишивки. Однак воно не є вичерпним і може стати основою для подальших наукових розвідок та глибшого дослідження теми. Очевидно, що в рамках цієї наукової роботи неможливо охопити весь спектр літератури, включаючи книги, статті та каталоги виставок, які досліджують різні аспекти вишивки й текстилю. Проаналізовані у статті джерела спрямовані насамперед на створення передумов подальшого вивчення взаємозв'язків між традиційною та професійною українською вишивкою і європейським декоративним мистецтвом, зокрема мистецтвом Великої Британії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонович Є. Декоративно-прикладне мистецтво: навч. посіб. для студ. пед. ін-тів / Є. Антонович, Р. Захарчук-Чугай, М. Станкевич. Львів: Світ, 1992. 270 с.
2. Горбачов Д. На мапі українського авангарду. *Art Ukraine*. 2014. URL: https://artukraine.com.ua/a/na-mapi-ukrainskogo-avangardu#.Y_Dj5nZByUk.

3. Дубрівна А. Особливості українського авангардного руху та його значення у формуванні абстрактного мистецтва України. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. Львів, 2017. Вип. 31. С. 109-120.
4. Захарчук-Чугай Р., Антонович Є. Українське народне декоративне мистецтво: навч. посіб. Київ: Знання, 2012. 340 с.
5. Кара-Васильєва Т. Літургійне шитво України XVII-XVIII ст.: Іконографія, типологія, стилістика. Львів: Свічачо, 1996. 231 с.
6. Кара-Васильєва Т. Українська вишивка. Київ: Либідь, 2002. 160 с.
7. Кара-Васильєва Т. Українська народна вишивка. Київ: Либідь, 1996. 94 с.
8. Кара-Васильєва Т., Чегусова З. Декоративне мистецтво України XX ст. У пошуках «великого стилю». Київ: Либідь, 2005. 280 с.
9. Константи́нівська О. Підкорила Париж і мережила думки: історія першої дослідниці української орнаментики та журналістки Ольги Косач. *Україна молода*. 2020. URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/3609/164/147802/?0&fbclid=IwAR3UOu7k00ioBY77mdXj-dAT5yRqMgdrYT5jLhc6L650VQYv21D-4CCrGMI>.
10. Купчинська Л. Магія української вишивки: виставка, присвячена Дню української вишиванки. 2020. URL: <https://www.lsl.lviv.ua/index.php/uk/2020/05/20/magiya-ukrayinskoji-vyshyvky/>
11. Лагутенко О., Рижова О. Мей Морріс та розвиток ідей руху «Мистецтва та ремесла». *Збірник наукових праць «Українська академія мистецтва»*, (32), 2022. С.117-124.
12. Луговик Т. Наукова та пам'яткоохоронна діяльність Євгенії Юріївни Спаської (1892-1980). Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 «Історія України». Національний університет «Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка. Чернігів, 2018. URL: http://docs.google.com/viewer?url=https%3A%2F%2Fshron1.chtyvo.org.ua%2FLuhovyk_Tetiana%2FNaukova_ta_pamiatkookhoronna_diialnist_Yevhenii_Yuriivny_Spaskoi_18921980.pdf.
13. Матейко К. Український народний одяг. Київ: Наукова думка, 1977. 224 с.
14. Матейко К. Український народний одяг. Етнографічний словник. Київ: Наукова думка, 1996. 196 с.
15. Мистецтво України 1991-2003: альбом / упоряд. Т. Придатко, З. Чегусова. Київ: Мистецтво, 2003. 416 с.: іл.
16. Моздир М. Ірина Гургула – дослідник народного мистецтва 1920-1930-х рр. *Мистецтвознавство: науковий збірник*. Львів: СКІМ; ІН НАН України, 1999. С. 191-200.
17. Мудрак М. Український авангард. Український модернізм 1910-1930: Альбом. Харків, 2006. С. 31-38.
18. Народні художні промисли УРСР/ Р. Захарчук-Чугай, О. Никорак, Г. Стельмашук. Київ: Наук. думка, 1986. 142 с.
19. Никорак О. Історіографія та джерела дослідження гуцульської вишивки. *Народознавчі зошити*. Львів, 2010. № 1-2. С. 238-248. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaZo_2010_1-2_30.
20. П'ятаченко С. Пелагея Литвинова-Бартош – дослідник народної культури Сіверщини. Родові таємниці сівернянського краю. Ніжин, 2020. Вип. 8. С. 6-15. URL: <https://cutt.ly/Q8X20PR>.
21. Селівачов М. Плодотворність взаємозбагачення: сучасні міжетнічні взаємини в народній декоративній творчості. Київ: Товариство «Знання», 1984. 33 с.
22. Селівачов М. Художній текстиль: вишивання, ткацтво, килимарство. *Історія української культури: у п'яти томах. Т. 5, Кн. 1. Українська культура XX – початку XXI століть* / голов. ред. Б. Патон. Київ: Наукова думка, 2011. С. 563-596.
23. Сусак К., Стеф'юк Н. Українське народне вишивання. Техніки, методологія, методика: навч. посібник. Київ: Науковий світ, 2006. С. 187-198.
24. Українська вишивка: альбом / уклад. Т. Кара-Васильєва. Київ: Мистецтво, 1993. 264 с.
25. Чегусова З. Декоративне мистецтво України кінця XX століття. 200 імен. Київ: ЗАТ Атлант ЮЕМСі, 2002. 512 с.
26. Чегусова З., Кара-Васильєва Т., Придатко Т. Людмила Жоголь. Чарівниця художнього текстилю. Київ: Либідь, 2008. 264 с.
27. Шудря Є. Подвижниці народного мистецтва. Бібліографічні нариси. Зошит 1 / за ред. М. Селівачова. Київ: Редакція Вісника «АНТ», 2003. 64 с. URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=8311>
28. Ямборко О. Історія «Руху мистецтва і ремесел»: соціокультурний контекст. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Культурологія*. Рівне, 2017. Вип. 25. С. 34-38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrk_2017_25_8
29. Ямборко О. Модерне і традиційне у килимах Олени та Ольги Кульчицьких. *Народознавчі зошити*. Львів, 2018. № 2. С. 448-453. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaZo_2018_2_23
30. Ямборко О. Пошуки «національного стилю» як соціокультурне явище в історії українського суспільства початку XX ст. *Народна творчість та етнологія*. Київ: Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, 2018. № 2 (372). С. 18-23. URL: <https://nte.etnolog.org.ua/uploads/2018/2/publications/18.pdf>.
31. Ямборко О. Українське промислове килимарство 1940-1980-х рр. у системі «народних художніх промислів»: між народним мистецтвом, художньою якістю та економічною доцільністю. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. Львів, 2019. Вип. 42. С. 12-16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnam_2019_42_4
32. Янішевська Н. Геометричний орнамент в образно-пластичній мові українського мистецтва 1910-1930 рр. (культурологічний аспект). Київ: Інститут проблем сучасного мистецтва, 2017. 261 с. URL: http://www.mari.kiev.ua/sites/default/files/inline-files/Diser_N_S_Yanishevsk.pdf.
33. Antrobus M., Preece L. Needlework through the ages: a short survey of its development in decorative art, with particular regard to its inspirational relationship with other methods of craftsmanship. London: Hodder & Stoughton, 1928. 413 p.

34. Christie G. *Embroidery: a collection of articles on subjects connected with the study of fine needlework, including stitches, materials, methods of work, and designing, and history, with numerous illustrations and coloured plates of modern work.* Edited by Mrs. Archibald H. Christie. London: James Pearsall. 1909. <https://ia802901.us.archive.org/29/items/embroiderycollec00chri/embroiderycollec00chri.pdf>
35. Christie G. *Embroidery and Tapestry Weaving.* London: J. Hogg, 1912. 320 p. URL: <https://www.gutenberg.org/files/20386/20386-h/20386-h.htm>
36. Christie G. *English Medieval Embroidery: A Brief Survey of English Embroidery Dating from the Beginning of the Tenth Century Until the End of the Fourteenth.* London: Clarendon Press, 1938. 206 p.
37. Christie G. *Samplers and Stitches: A Handbook of the Embroiderer's Art.* London: B T Batsford Ltd., 1985. 192 p.
38. Crompton R. *Modern Design in Embroidery.* London: BT Batsford Ltd., 1936. 72 p.
39. Desnoyers R. *Pictorial Embroidery in England: A Critical History of Needlepainting and Berlin Work. A Thesis in the Humanities Doctoral Program: Interdisciplinary Studies in Society and Culture.* Concordia University, Montreal, Québec, Canada, 2012. 274 p.
40. Dolby A. *Church Embroidery: Ancient And Modern.* London: Chapman and Hall, 1867. 259 p. URL: <https://books.google.nl/books?id=xrAaAAAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=ukr#v=onepage&q&f=false>
41. Edwards J. A survey of English literature of embroidery, 1840-1940. *The Bulletin of the Needle and Bobbin Club*, Vol. 76. 1976. p. 3-20. URL: <https://archive.org/details/embroideryorcraft00townrich>
42. Jourdain M. *The History of English Secular Embroidery.* New York: Dutton and Co., 1910. 202 p.
43. Lambert F. *Church needlework: with practical remarks on its arrangement and preparation.* London: J. Murray, 1844. 174 p. URL: <https://archive.org/details/churchneedlework00lambiala/churchneedlework00lambiala/page/viii/mode/2up>
44. Lambert F. *The handbook of needlework.* Philadelphia: Willis P. Hazard, 1842. 263p. URL: <https://archive.org/details/cu31924003592221/page/n7/mode/2up>
45. Macbeth A. *School and Fireside Crafts.* London: Methuen & Co, 1930. 134 p.
46. Macbeth A., Swanson M. *Educational Needlecraft.* London: Longmans, Green, and co., 1911. 166 p.
47. Morris B. *Victorian Embroidery.* New York: Thomas Nelson, 1962. 238 p.
48. Morris M. *Decorative Needlework.* London: Joseph Hughes & Co., 1893. Internet archive. URL: <https://archive.org/details/decorativeneedle00morriala/mode/2up>
49. Parker R. *The Subversive Stitch: Embroidery and the Making of the Feminine.* London: Women's Press, 1984. 247 p.
50. Pesel L. *TRC Needles. The TRC Digital Encyclopaedia of Decorative Needlework.* URL: <https://trc-leiden.nl/trc-needles/people-and-functions/authors-scholars-and-activists/pesel-louisa-1870-1947>
51. Stone E. *The Art Of Needlework From The Earliest Ages: Including Some Notices Of The Ancient Historical Tapestries.* London: Henry Colburn, publisher, 1841. 405 p. URL: <https://www.gutenberg.org/files/31714/31714-h/31714-h.htm>

REFERENCES

1. Antonovych Ye. (1992) *Dekoratyvno-prykladne mystetstvo: navch. posib. dlia stud. ped. in-tiv [Decorative and applied art: a textbook for students of pedagogical institutes] / Ye. Antonovych, R. Zakharchuk-Chuhai, M. Stankevych.* Lviv: Svit, 270. [in Ukrainian]
2. Horbachov D. (2014) *Na mapi ukrainskoho avanhardu [On the map of the Ukrainian avant-garde].* *Art Ukraine.* URL: https://artukraine.com.ua/a/na-mapi-ukrainskogo-avangardu#.Y_Dj5nZByUk. [in Ukrainian]
3. Dubrivna A. (2017) *Osoblyvosti ukrainskoho avangardnoho rukhu ta yoho znachennia u formuvanni abstraktnoho mystetstva Ukrainy [Peculiarities of the Ukrainian avant-garde movement and its significance in the formation of abstract art in Ukraine].* *Visnyk Lvivskoi natsionalnoi akademii mystetstv – Bulletin of the Lviv National Academy of Arts*, 31, 109-120. [in Ukrainian]
4. Zakharchuk-Chuhai R., Antonovych Ye. (2012) *Ukrainske narodne dekoratyvne mystetstvo: navch. posib. [Ukrainian folk decorative art: a textbook]* Kyiv: Znannia, 340. [in Ukrainian]
5. Kara-Vasylyeva T. (1996) *Liturhiine shtyvo Ukrainy XVII-XVIII st.: Ikonohrafiia, typolohiia, stylistyka [Liturgical Sewing of Ukraine in the 17th and 18th Centuries: Iconography, Typology, and Stylistics].* Lviv: Svichado, 231. [in Ukrainian]
6. Kara-Vasylyeva T. (2002) *Ukrainska vyshyvka [Ukrainian embroidery].* Kyiv: Lybid, 160. [in Ukrainian]
7. Kara-Vasylyeva T. (1996) *Ukrainska narodna vyshyvka [Ukrainian folk embroidery].* Kyiv: Lybid, 94. [in Ukrainian]
8. Kara-Vasylyeva T., Chehusova Z. (2005) *Dekoratyvne mystetstvo Ukrainy XX st. U poshukakh «velykoho styliu» [Decorative Art of Ukraine in the XX century. In search of a 'great style'].* Kyiv: Lybid, 280. [in Ukrainian]
9. Konstantynivska O. (2020) *Pidkoryla Paryzh i merezhyla dumky: istoriia pershoi doslidnytsi ukrainskoi ornamentyky ta zhurnalistky Olhy Kosach [She conquered Paris and laced her thoughts: the story of the first researcher of Ukrainian ornamentation and journalist Olha Kosach].* *Ukraina moloda.* URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/3609/164/147802/?0&fclid=IwAR3UOu7k00ioBY77mdXj-dAT5yRqMgdrYT5jLhc6L650VQYv21D-4CCrGMI>. [in Ukrainian]
10. Kupchynska L. (2020) *Mahiiia ukrainskoi vyshyvky: vystavka, prysviachena Dniu ukrainskoi vyshyvanky [The magic of Ukrainian embroidery: an exhibition dedicated to the Day of Ukrainian Embroidery].* URL: <https://www.isl.lviv.ua/index.php/uk/2020/05/20/magiya-ukrayinskoyi-vyshyvky/>. [in Ukrainian]
11. Lahutenko O., Ryzhova O. (2022) *Mei Morris ta rozvytok idei rukhu «Mystetstva ta remesla» [May Morris and the development of the Arts and Crafts movement].* *Zbirnyk naukovykh prats «Ukrainska akademiia mystetstva» – Journal of scientific works 'Ukrainian Academy of Art'*, (32), 117-124. [in Ukrainian]
12. Luhovyk T. (2018) *Naukova ta pamiatkookhoronna diialnist Yevhenii Yuriiivny Spaskoi (1892-1980). Dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata istorychnykh nauk za spetsialnistiu 07.00.01 «Istoriia Ukrainy». Natsionalnyi*

- universytet «Chernihivskiy kolehium» im. T. H. Shevchenka [Scientific and monument protection activities of Yevheniia Spaska (1892-1980). Dissertation for the degree of Candidate of Historical Sciences in the speciality 07.00.01 'History of Ukraine'. National University 'Chernihiv Collegium' named after Taras Shevchenko]. URL: http://docs.google.com/viewer?url=https%3A%2F%2Fshron1.chtyvo.org.ua%2FLuhovyk_Tetiana%2FNaukova_ta_pamiatkookhoronna_diialnist_Yevhenii_Yuriiivny_Spaskoi_18921980.pdf. [in Ukrainian]
13. Mateiko K. (1977) Ukrainskyi narodnyi odiah [Ukrainian folk costumes]. Kyiv: Naukova dumka, 224. [in Ukrainian]
 14. Mateiko K. (1996) Ukrainskyi narodnyi odiah. Etnohrafichnyi slovnyk [Ukrainian folk costumes. Ethnographic dictionary]. Kyiv: Naukova dumka, 196. [in Ukrainian]
 15. Mystetstvo Ukrainy 1991-2003: albom [Art of Ukraine 1991-2003: an album] (2003) / uporiad. T. Prydatko, Z. Chehusova. Kyiv: Mystetstvo, 416: il. [in Ukrainian]
 16. Mozdyr M. (1999) Iryna Hurhula – doslidnyk narodnoho mystetstva 1920-1930-kh rr. [Iryna Gurgula is a researcher of folk art of the 1920s and 1930s.]. *Mystetstvoznavstvo: naukovyi zbirnyk – Art History: a scientific collection*. Lviv: SKIM; IN NAN Ukrainy, 191-200. [in Ukrainian]
 17. Mudrak M. (2006) Ukrainskyi avanhard. Ukrainskyi modernizm 1910-1930: Albom [Ukrainian Avant-Garde. Ukrainian Modernism 1910-1930: Album]. Kharkiv, 31-38. [in Ukrainian]
 18. Narodni khudozhni promysly URSR [Folk art crafts of the Ukrainian SSR] (1986) / R. Zakharchuk-Chuhai, O. Nykorak, H. Stelmashchuk. Kyiv: Nauk. dumka, 142. [in Ukrainian]
 19. Nykorak O. (2010) Istoriohrafia ta dzherela doslidzhennia hutsul'skoi vyshyvky [Historiography and sources of research on Hutsul embroidery]. *Narodoznavchi zoshyty – Ethnographic notebooks*. Lviv, 1-2, 238-248. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaZo_2010_1-2_30. [in Ukrainian]
 20. Piatachenko S. (2020) Pelaheia Lytvynova-Bartosh – doslidnyk narodnoi kultury Sivershchyny. Rodovi taiemnytsi siverianskoho kraiu [Pelageia Lytvynova-Bartosh is a researcher of folk culture in the Sivershchyna. Ancestral secrets of the northern region]. *Nizhyn*, 8, 6-15. URL: <https://cutt.ly/Q8X20PR>. [in Ukrainian]
 21. Selivachov M. (1984) Plodotvornist vzaiemobahachennia: suchasni mizhetnichni vzaiemyny v narodnii dekorativnii tvorchosti [The fruitfulness of mutual enrichment: contemporary interethnic relations in folk decorative art]. Kyiv: Tovarystvo «Znannia», 33. [in Ukrainian]
 22. Selivachov M. (2011) Khudozhnii tekstyl: vyshyvannia, tkatstvo, kylymarstvo [Artistic textiles: embroidery, weaving, carpet weaving]. *Istoriia ukrainskoi kultury: u piaty tomakh. T. 5, Kn. 1. Ukrainska kultura XX – pochatku XXI stolit – History of Ukrainian culture: in five volumes. Vol. 5, Book 1. Ukrainian culture of the twentieth and early twenty-first centuries / holov. red. B. Paton*. Kyiv: Naukova dumka, 563-596. [in Ukrainian]
 23. Susak K., Stefiuk N. (2006) Ukrainske narodne vyshyvannia. Tekhnyky, metodolohiia, metodyka: navch. posibnyk [Ukrainian folk embroidery. Techniques, methodology, methodology: a textbook]. Kyiv: Naukovyi svit, 187-198. [in Ukrainian]
 24. Ukrainska vyshyvka: albom [Ukrainian embroidery: an album] (1993) / uklad. T. Kara-Vasylieva. Kyiv: Mystetstvo, 264. [in Ukrainian]
 25. Chehusova Z. (2002) Dekorativne mystetstvo Ukrainy kintsia XX stolittia. 200 imen [Decorative art of Ukraine in the late twentieth century. 200 names]. Kyiv: ZAT Atlant YuEmSi, 512. [in Ukrainian]
 26. Chehusova Z., Kara-Vasylieva T., Prydatko T. Liudmyla Zhohol. (2008) Charivnytsia khudozhnoho tekstyliu [Liudmyla Zhohol. The wizard of artistic textiles]. Kyiv: Lybid, 264. [in Ukrainian]
 27. Shudria Ye. (2003) Podvyzhnytsi narodnoho mystetstva. Bibliohrafichni narasy. Zoshyt 1 [Heroines of folk art. Bibliographic essays. Notebook 1] / za red. M. Selivachova. Kyiv: Redaktsiia Visnyka «ANT», 64. URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=8311>. [in Ukrainian]
 28. Yamborko O. (2017) Istoriiia «Rukhu mystetstva i remesel»: sotsiokulturnyi kontekst [The history of the Arts and Crafts Movement: the socio-cultural context]. *Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku. Kulturolohiia – Ukrainian culture: past, present, and ways of development. Culturology*. Rivne, 25, 34-38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrk_2017_25_8. [in Ukrainian]
 29. Yamborko O. (2018) Moderne i tradytsiine u kylymakh Oleny ta Olhy Kulchytskykh [Modern and traditional in the carpets by Olena and Olga Kulchytska]. *Narodoznavchi zoshyty – Ethnographic notebooks*. Lviv, 2, 448-453. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaZo_2018_2_23. [in Ukrainian]
 30. Yamborko O. (2018) Poshuky «natsionalnoho styliu» yak sotsiokulturne yavyshe v istorii ukrainskoho suspilstva pochatku XX st. [The search for a 'national style' as a socio-cultural phenomenon in the history of Ukrainian society in the early twentieth century]. *Narodna tvorchist ta etnolohiia – Folk art and ethnology*. Kyiv: Instytut mystetstvoznavstva, folklorystyky ta etnolohii im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy, 2 (372), 18-23. URL: <https://nte.etnolog.org.ua/uploads/2018/2/publications/18.pdf>. [in Ukrainian]
 31. Yamborko O. (2019) Ukrainske promyslove kylymarstvo 1940-1980-kh rr. u systemi «narodnykh khudozhnykh promysliv»: mizh narodnym mystetstvom, khudozhnoiu yakistiu ta ekonomichnoiu dotsilnistiu [Ukrainian industrial carpet weaving of the 1940s-1980s in the system of 'folk art crafts': between folk art, artistic quality and economic expediency]. *Visnyk Lvivskoi natsionalnoi akademii mystetstv – Bulletin of the Lviv National Academy of Arts*. Lviv, 42, 12-16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnam_2019_42_4. [in Ukrainian]
 32. Yanishevska N. (2017) Heometrychni ornament v obrazno-plastychnii movi ukrainskoho mystetstva 1910-1930 rr. (kulturolohichnyi aspekt) [Geometric ornament in the figurative and plastic language of Ukrainian art of 1910-1930 (cultural aspect)]. Kyiv: Instytut problem suchasnoho mystetstva, 261. URL: http://www.mari.kiev.ua/sites/default/files/inline-files/Diser_N_S_Yanishevska.pdf. [in Ukrainian]

33. Antrobus M., Preece L. Needlework through the ages: a short survey of its development in decorative art, with particular regard to its inspirational relationship with other methods of craftsmanship. London: Hodder & Stoughton, 1928. 413 p.
34. Christie G. Embroidery: a collection of articles on subjects connected with the study of fine needlework, including stitches, materials, methods of work, and designing, and history, with numerous illustrations and coloured plates of modern work. Edited by Mrs. Archibald H. Christie. London: James Pearsall. 1909. <https://ia802901.us.archive.org/29/items/embroiderycollec00chri/embroiderycollec00chri.pdf>
35. Christie G. Embroidery and Tapestry Weaving. London: J. Hogg, 1912. 320 p. URL: <https://www.gutenberg.org/files/20386/20386-h/20386-h.htm>
36. Christie G. English Medieval Embroidery: A Brief Survey of English Embroidery Dating from the Beginning of the Tenth Century Until the End of the Fourteenth. London: Clarendon Press, 1938. 206 p.
37. Christie G. Samplers and Stitches: A Handbook of the Embroiderer's Art. London: B T Batsford Ltd., 1985. 192 p.
38. Crompton R. Modern Design in Embroidery. London: BT Batsford Ltd., 1936. 72 p.
39. Desnoyers R. Pictorial Embroidery in England: A Critical History of Needlepainting and Berlin Work. A Thesis in the Humanities Doctoral Program: Interdisciplinary Studies in Society and Culture. Concordia University, Montreal, Québec, Canada, 2012. 274 p.
40. Dolby A. Church Embroidery: Ancient And Modern. London: Chapman and Hall, 1867. 259 p. URL: <https://books.google.nl/books?id=xrAaAAAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=ukr#v=onepage&q&f=false>
41. Edwards J. A survey of English literature of embroidery, 1840-1940. The Bulletin of the Needle and Bobbin Club, Vol. 76. 1976. p. 3-20. URL: <https://archive.org/details/embroideryorcraft00townrich>
42. Jourdain M. The History of English Secular Embroidery. New York: Dutton and Co., 1910. 202 p.
43. Lambert F. Church needlework: with practical remarks on its arrangement and preparation. London: J. Murray, 1844. 174 p. URL: <https://archive.org/details/churchneedlework00lambiala/churchneedlework00lambiala/page/viii/mode/2up>
44. Lambert F. The handbook of needlework. Philadelphia: Willis P. Hazard, 1842. 263p. URL: <https://archive.org/details/cu31924003592221/page/n7/mode/2up>
45. Macbeth A. School and Fireside Crafts. London: Methuen & Co, 1930. 134 p.
46. Macbeth A., Swanson M. Educational Needlecraft. London: Longmans, Green, and co., 1911. 166 p.
47. Morris B. Victorian Embroidery. New York: Thomas Nelson, 1962. 238 p.
48. Morris M. Decorative Needlework. London: Joseph Hughes & Co., 1893. Internet archive. URL: <https://archive.org/details/decorativeneedle00morriala/mode/2up>
49. Parker R. The Subversive Stitch: Embroidery and the Making of the Feminine. London: Women's Press, 1984. 247 p.
50. Pesel L. TRC Needles. The TRC Digital Encyclopaedia of Decorative Needlework. URL: <https://trc-leiden.nl/trc-needles/people-and-functions/authors-scholars-and-activists/pesel-louisa-1870-1947>
51. Stone E. The Art Of Needlework From The Earliest Ages: Including Some Notices Of The Ancient Historical Tapestries. London: Henry Colburn, publisher, 1841. 405 p. URL: <https://www.gutenberg.org/files/31714/31714-h/31714-h.htm>